

— Михалку, ти ще довго з котами гратимешся? — озивається мати.

— А хіба я граюсь? То вони самі,— буркотливо відказує син і знову смикає за хвіст смугастого Тигрика, який, виблискуючи круглими зеленими очима, пацає пазуристою лапою.

— Чи ти в мене маленький? Чи в тебе стільки розуму, як у лисого Тереня волосся на голові?

— О, треба було Тереня згадувати!

— А що, допекло?

— Допекло, як мертвому припарка.

— Язик у тебе довгий, як лопата... Лишай своїх котів і йди до баби Танаськи по молоко.

— Ви не могли раніше сказати? Вже он ніч блимаками заглядає у вікно, а ви — по молоко!

— Хіба я не нагадувала? Та ти в мене спритний, аж-аж! Усе — встигну та встигну!

— Так ви нагадували!

— Михалку, не гніви, бо знаєш, що буває, коли мій терпець урветься? Одним кінцем він тебе лусне по лобі.

— А-а, хай лускає,— бубонить Михалко, проте збирається йти. Бо надворі ген-ген стемніло, а ночі ж тепер чорні.— Де гладущик?

Мати бере з припічка витертий, висушений гладущик, кладе на денце скибку хліба, посоливши її, перев'язує зверху пілочкою — і Михалко йде.

Тигрик скаче з тапчана, з витягнутим догори хвостом проводжає до сіней і, зупинившись на порозі, нявкає.

— Нявкаєш? — запитує в нього Михалко.— Страшно? А мені й капелинки не страшно.

І він, розмахуючи гладущиком, іде з подвір'я. А й справді, чого йому боятись, коли біля своєї хати він знає кожну ямку і кожен кущик. У безу ніколи нічого не сиділо й тепер не сидить, бо хіба вдень він не бігав перевіряти? І за криницею ніяка хвороба не ховається — Михалко навіть обійшов навколо неї, навіть усередину зазирнув. А на бересті ото лелека стрекоче й важко переступає в гнізді, так і дивись — ізвалиться, Михалко зупиняється під берестом і кричить:

— Гей ти, бузько, про що думаєш?

І сам собі відказує зміненим голосом, наче то вже лелека:

— Про вужів.

— А про жаб? — запитує Михалко.

— Про жаб і про жабунів,— одказує лелека, струшуючи крильми листя на гіллі.

— І все? — запитує Михалко.

— Все не все, тільки ти по молоко поспішай, щоб материн терпець не увірвався, — радить лелека.

— Як увірветься, то дістанеться не мені, а тобі, хоч ти й високо заліз,
— гостро відказує Михалко, проте далі йде.

До Танаськи по молоко — це бічну вуличку перейдеш, потім по чужій межі, далі поза городами. Біля отієї ями, в яку нібито лисий Терень упав, коли з весілля вертався. Упав, то й упав, з лисими ще й не таке трапляється. А кажуть, що в ямі тій хтось ночує. Хлопці, звісно, кажуть. Коли йти мимо, в ямі хтось зітхає й сопе, бубонить, а то скрикує, ніби його чорти душать.

Михалко дужче притискує до грудей гладущик, іде все повільніше й повільніше, наче ноги в землю врастають. Але, помітивши неподалік на городі тітку Зою, що на грядці порається, одразу ж сповнився одваги, став хапати грудки й жбурляти в яму. Тітка Зоя випросталася, дивилась-дивилась, як ото він кидає, запитала:

— Михалку, то ти на кого?

Він ще кинув одну грудку, а потім уже відповів:

— А так!

— Чи не в мене?

— Та що ви, тітко!

— То не кидай, бо геть город мені повибиваєш.

Чому б Михалкові не послухатись? Послухався. Підійшов близько-близько до тієї ями, нахилився й заглянув. На дні було порожньо. Крадькома озирнувшись на тітку Зою, узяв ще кілька грудок й так уперіщив, аж курява, либонь, знялась, бо в носі та в роті сухим порохном стало кусати.

Ось і вуличка — хати, немов старі баби, похилились, а Танасьчина, здається, найбільше, мало в землю не запала. У вікнах не світиться, вони схожі на очі зі стуленими повіками. Михалко спробував у шибку стукнути, але зразу й одскочив: здалося, що глянуло на нього щось волохате й темне, глянуло так, аж у душі затерпло. "Йти чи не йти?" — подумав, несміливо ступаючи вперед і оглядаючись на ворота.

— Бабо, — тихесенько покликав, стоячи на причілку.

Але ніхто не обізвався, то мусив іти далі. Сінешні двері було одчинено, і він завмер на порозі, приглядаючись до ляди, що прикривала погріб, та до драбини, яка вела на горище. Одважився ступити в сіни, і в цю мить на драбині шеберхнуло, ворухнулось. Ворухнулось — і в Михалка біля серця щось обірвалося, млосно занило.

— Бабо! — крикнув у хату.

— Га? — обізвалося позаду бабиним голосом.

Хлопець так і сів. Танаська стояла в нього за спиною й тримала на оберемку якусь зелень — для свині чи для корови нарвала.

— Я по молоко прийшов, — мовив Михалко.

— Прийшов, то й прийшов,— кволо обізвалась Танаська, наче її хто рукою за горло тримав.— А чого ти так боїшся?

— Я не боюсь. У вас на драбині щось сидить, то я приглядаюсь.

— Сидить?

— О-о, ворухиться!

— Півень з куркою залізли, либонь.

— Я ж і кажу, що курка з півнем,— погодився Михалко.— Ніколи вони у вас на сідалі не сидять, завжди то по грушах, то по кущах.

Танаська веде його в хату, світить лампу: і зі стін на Михалка починають пильно приглядатись бабині родичі. Ті фотокартки він уже добре знає, бачить не вперше, а й зараз не може відірвати од них погляду. Ген бабин дід Лука, який помер недавно. Лука в новенькому картузі з блискучим козирком, вуста міцно стулив, аж повиступали жовна, а руки лежать на колінах, наче неживі. Біля Луки якийсь дядько — вусатий, з гострою борідкою, а вуха настовбурчені, як капустяне листя. Та найбільше Михалкові до вподоби молодик із чорними серпами брів, у гострій будьонівці. Танаська говорить, що це її син, якого вбило на війні. Але хіба в старої Танаськи міг бути такий молодий син?

— Бери, — каже баба, даючи йому повен гладущик молока, — тільки, гляди, не перечепися та не розлий.

— Хе, таке скажете! — відповідає Михалко, тулячи гладущик до грудей. З гладущика солодко пахне свіжим молоком, аж у хлопця котиться слина.

— А хіба з тобою не бувало?

— Може, з кимось і бувало... Не знаю, про кого це ви, бабо...

— Сьогодні надоїла мало, бо день був гарячий, сонце пекло... У лисого Тереня корова здулась.

— О, в того Тереня завжди щось!..

— А як собака нападе, то ти не тікай, а постій, він і не вкусить.

— Та вже якось оборонюсь.

Михалко відходить од хати, наче пускається берега, попливши чорною річкою. Тільки ріка ця безгомінна, пливеш нею, а хвиля не сплесне; твої руки та ноги огортає густе повітря, і ти ковтаєш його, а то цідиш крізь зуби, немов колючу од холоду воду... Тс-с! Щось іде попереду в білому. Та й іде так, наче зовсім не йде, а тільки біле оте котиться, котиться, навіть об картоплю не шелесне.

Михалко став. І воно стало. Михалко вперед ступив — і воно теж немов ступило. Гладущик у руках затремтів-затремтів. І треба ж було йти по молоко посеред ночі, наче й справді не міг вибратись раніше. Е, Михалку, кепські твої діла. Бо коли воно обізветься до тебе дівочим голосом, то що робитимеш? Воронь боже, щоб говорити з ним. Ото зціп зуби й мовчи.

Ось воно вже не стоїть, а котиться, і котиться не вперед, а назад, до нього, Михалка. Тікати не слід, бо воно кинеється тобі на шию, тоді бігатимеш із ним доти, доки, язика висолопивши, упадеш мертвий. Наближається, а дихати не дихає, тільки сопе. То нічого, що воно на дівчину схоже, так і повинно бути, авжеж.

— Ти чого блукаєш городами, Михалку? — запитало.

Хоч і запитало їхньої сусідки Наталки голосом, але ти, Михалку, не піддавайся, бо хіба ж воно таке, що не обхитрує?

— Що, від Танаськи з молоком?

Бач, перекинулось Наталкою, навіть знає, що до баби ходив. Бач, і очі поблискують так, наче в справжньої Наталки, але він, Михалко, не піддається, бо коли піддається, то воно кинеється йому на шию, а потім вози його, поки ноги простягнеш!

— Чи ти, Михалку, чемериці об'ївся, чи тобі мати замок на губи почепила той, що на комору вішає?

Навіть ображає, але хіба в нього терпцю нема? Говори, говори, а він, Михалко, послухає та й піде, і нічого з ним не станеться.

— Ну, мовчи, Михалку, а я пішла.

І справді пішло. Покотилося межею, поки розтануло в темряві. Михалко перевів дух. Таки зумів спекатися біди. Тепер і біля ями йому не страшно йти. Ну, рушили. Трава на межі холоднувата, полин по колінах б'є, немов сердиться. А чого тому полину на Михалка сердитись? Ну й чудний.

У ямі щось зітхнуло. Чи тільки вчулося? Ну, хай собі зітхає. Може, туди знову лисий Терень упав, бо хіба п'яниці закажеш дорогу до калабань та прірв? О, знову!.. Михалко зупинився. Затаїв дихання, прислухаючись, потім ступив навшпиньках — і знову завмер. Либонь, у ямі оте-о теж причаїлось, бо мовчить. Хто кого перехитрує...

Тут наче щось у ямі скочило, й сухенько так, порско земля посипалась. Михалко затремтів, пригнувся, наче йому зараз щось мало на спину скочити, і, поставивши гладущик з молоком у картоплю, зірвався на ноги й щодуху помчав назад. За якийсь мент був біля Танасьчиної хати, як застугонить у шибку! Баба й вийшла зразу, приглядається до нього, а впізнати не може.

— Хто це тут збиткується з моєї хати? — питає.

— А хто ж, як не збиток,— одказує Михалко.

— А як збиток, то його треба бити. Хто тут?

— Михалко ж, бабо!

— Який?

— Я ж ниньки по молоко до вас приходив!

— То це ти? — дивується Танаська,— Вже так швидко одніс?

— Знаєте, бабо,— починає брехати,— здибав я Наталку, то казала, щоб ви до них навідалися чогось.

— А чого?

— Не казала.

— То завтра й піду.

— Е, казала, що пильне має до вас. Ідіть зараз.

— Чи яке лихо не трапилось,— уголос розмірковує баба і йде з обійстя.

Михалко за нею. Баба проведе його через городи, а там він уже сам утрапить додому. Танаська йде попереду і щось бубонить, а Михалко думає: "Бубоніть, бабо, бубоніть. Вас уже ніяка нечиста сила не візьме, бо ви старі, з вас порохно сиплеться, а Наталки однаково вдома не застанете, бо ж пішла кудись, здається, покотилася в білому". Не доходячи до ями, обзивається:

— Бабо, десь тут гладущик стоїть, пошукаймо.

Танасьці б і здогадатись, що, коли молоко тут, а не вдома, Михалко обдурив її. Але куди вже їй здогадатись! Нахиляється, нишпорить у картоплі попід межею. Коли знаходять гладущик, Михалко тихцем

пробує одв'язати пілочку, щоб зазирнути, чи не випив його хто часом.
Але ні, не випив.

І біля ями тепер зовсім не страшно. Тільки що це знову там
зашелепало, земля посипалась?

— От жаби скачуть, — каже Танаська і зітхає чогось.

— Жаби? — перепитує Михалко й починає реготати.

Танаська вражено дивиться на нього.

— Такі вони смішні? — питає.

Михалко підходить до ями, нахиляється, заглядаючи в її зяючу
пустку, й кричить:

— Ага-га-га-га! Жаби-би-би-би!

— Отакої! — озивається баба.

— Жаби, молока хочете? Скачіть угору, я вас усіх напою! Що, не
хочете? Ех ви, жаби-би-би!

Далі йдуть з бабою, і Михалко розпитує в неї:

— А той Сірко, що ви розказували про нього, міг зовсім невидимим
стати?

— Зовсім невидимим, а то й голкою, коли треба, чи ниткою. Міг у
кухлі води пірнути — і так од ворогів утекти. А то намалює на піску коня,
сяде на нього — гаття! — та й тільки закуріло.

— І шаблю міг намалювати, а потім рубати нею?

— І шаблю міг, і пістоль.

— І через вушко голки міг пролізти?

— Усе міг, чому ж не міг.

— А літати швидше за думку?

— Й літати...

— А як же це?

— Що ти в мене питаєш? Ти б у нього запитав.

— Хіба я його стріну?

— Може, і стрінеш коли, хтозна.

Скоро баба звертає до Наталки, а він, ставши, розмірковує: покликати, щоб вернулась, чи ні. Врешті кричить услід:

— А може, Наталки вдома немає, га?

Баба поволеньки вертається.

— Га? — питає.

— Ви не йдіть, бо, може, її вдома немає. Хіба вона своєї хати тримається?

— Е, негоже так. А коли в неї лихо яке чи болість...

Іде, шурхочучи по траві. Михалко ж — своєю дорогою. Йому що? Він бабу завертав, а якщо вона не послухалась, не його це діло. Кожен своїм розумом живе, хіба мізки вправиш бабі Танасьці?

З темряви вигулькнуло теля і, подавшись уперед двома ногами, некліпливо втупилося в Михалка. Наче хотіло спитати: хто ти такий? А Михалко теж завмер і теж утупився в теля, немов кажучи: "Згинь, маро, чого ти на мене витріщилось?"

Але теля не щезало, то Михалко сказав йому:

— Минь-минь-минь, пришелепо мала, ти чия?

І відповів сам собі:

— Та це ж, здається, бичок тітки Зої зірвався з прив'язі.

І знову до бичка:

— Ти що, до вовків у ліс поспішаєш? Ось ходімо зі мною, нема чого гасати поночі.

І зловив його за нашійник. І тільки зловив, як тут тітка Зоя біжить. Михалко до неї:

— То це я маю ваших телят пасти? То ви не годні так його прип'ясти, щоб він не тікав?

— Еге ж, припнеш, — проспівала тітка Зоя, наче й зовсім не сердита, що таке сталося,— коли йому весь час гедзі сняться.

Схопила бичка за нашійник, ляснула по шиї — і розтанула в темряві, тільки погупотіло. Михалко вже й біля своєї хати, вже й коло береста. А

там бузько як не лягав спати, то й не ліг. Ворушиться, наче ним лиха хороба ворушить.

— Бузьку, тобі ґедзі не сняться? — поспитав у нього Михалко.

— Не сняться,— сам собі відповів.

Бузько витягнув шию, прислухаючись, і клацнув дзьобом.

Мати вже стелилася. Глянула на Михалка великими докірливими очима, поспитала:

— Ти що, за три моря віявся по молоко?

— За чотири,— весело відповів.

— Там уже, либонь, у гладущику сметана встоялась.

— Масло збилось.

І надвір хутенько вискочив. Сів на порозі й сидить, дивиться в ніч. Що воно таке — ніч? А де зірки беруться, коли вдень не видно жодної? Ніхто, мабуть, не знає. І чому місяць досі не зійшов, коли вчора о цій порі вже царював на небі?

— Михалку, спати, — кличе мати.

Вона ще не раз його покличе, аж поки він зайде в хату, притискаючи до грудей великий черепок.

— Під голову моститимеш? — кепкує мати.

— Моститиму,— відповідає Михалко.— Це Сірків черепок.

— Авжеж,— усміхається мати.— Вже забув, як миску розтрощив оту, що я в Яневі купила на ярмарку?

— Ось зараз, — наче й не слухає син, — наллю води, пірну — тільки й побачите мене.

— Знов наслухався Танаськи? Пий молоко та спати лягай.

Михалко вечеряє. Їсть свіжий житній хліб, запиває молоком. Од того молока Танасьчиного в роті стає солодко-солодко, і на душі теж солодко, а очі злипаються, ніби вишневим глеєм змащені... Він так і засинає за столом, поклавши на руки голову — білу, наче пачіску добре витіпаних конопель. Мати переносить його в ліжку й затуляє хусткою вікно, бо вже ген місяць зійшов, то щоб не світив на дитину...